

The Journal of Academic Social Science Studies

JASSS

International Journal of Social Science

Doi number:<http://dx.doi.org/10.9761/JASSS3658>

Number: 49 , p. 501-514, Autumn I 2016

Yayın Süreci

Yayın Geliş Tarihi / Article Arrival Date - Yayınlanma Tarihi / The Published Date

18.08.2016

30.09.2016

**TÜRKİYE'DE OKUL ÖNCESİ DÖNEMDE
KAYNAŞTIRMA KONUSUNDA YAPILAN
LİSANSÜSTÜ TEZLERİN İNCELENMESİ**

*THE ANALYSIS OF POSTGRADUATE THESES ABOUT INCLUSION IN
PRESCHOOL PERIOD IN TURKEY*

Öğr. Gör. Uzm. Taşkın TAŞTEPE

Ankara Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi, Çocuk Gelişimi Bölümü

Öğr. Gör. Uzm. Gülden ÖZTÜRK SERTER

Hitit Üniversitesi Sungurlu Meslek Yüksekokulu, Çocuk Bakımı ve Gençlik Hizmetleri Bölümü

Blm. Uzm. Yeşim YURDAKUL

Antalya İsmail İltedir İlkokulu, Okul Öncesi Eğitimcisi

Blm. Uzm. Tansen TAYGUR ALTINTAŞ

Çankaya Üniversitesi Sağlık Merkezi, Psikolog

Prof. Dr. Aynur BÜTÜN AYHAN

Ankara Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi, Çocuk Gelişimi Bölümü

Öz

Bu araştırmanın amacı, Türkiye'de okul öncesi dönemde kaynaştırma konusunda yapılan lisansüstü tezlerin incelenmesidir. Betimsel nitelikte olan bu çalışmada, genel tarama modeli kullanılmıştır. Araştırmaya, YÖK Yayın Dokümantasyon Daire Başkanlığı tarafından arşivlenen ve tam metnine ulaşılabilen yirmi beş lisansüstü tez alınmıştır. Araştırma kapsamındaki tezler, doküman analizi tekniği kullanılarak incelenmiştir. Lisansüstü tezlerden yirmi üçünün yüksek lisans ve ikisinin doktora tezi olduğu, lisansüstü tezlerde 2005 yılından itibaren artış olduğu ve araştırmaların 2010 yılında en fazla sayıya ulaştığı görülmektedir. Araştırmaya dâhil edilen lisansüstü tezlerden on dokuzu nicel, dördü nitel ve ikisinin hem nicel hem de nitel olduğu belirlenmiştir. Nicel desenin kullanıldığı lisansüstü tezlerde, en fazla betimsel yöntemin kullanıldığı dikkati çekerken, deneysel yöntem ile yapılan çalışmaların daha az sayıda olduğu görülmüştür. Araştırmada lisansüstü tezlerin ele aldığı çalışma konuları; "kaynaştırmaya yönelik görüş ve tutumlar", "kaynaştırma ortamında bulunan özel gereksinimi olan ve olmayan çocuklar", "kaynaştırma eğitim programlarının etkililiği", "kaynaştırma uygulamalarında öğretmenlerin değerlendirilmesi ve kaynaştırma ortamı" olarak belirlenmiştir. Araştırmada, en fazla kaynaştırmaya yönelik görüş ve tutumların incelendiği; kaynaştırma ortamında bulunan özel gereksinimi olan ve olmayan

çocukların incelenmesinde en fazla sosyal duygusal gelişime odaklanıldığı; kaynaştırma eğitimi ile ilgili geliştirilen ve uygulanan eğitim programlarının etkili olduğu; kaynaştırma uygulamalarında öğretmenler ve kaynaştırma ortamının değerlendirilmesinde, öğretmenlerin kaynaştırma eğitimi ile ilgili yeterli bilgiye sahip olmadığı ve kaynaştırma ortamının fiziksel açıdan yetersiz olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Okul Öncesi Dönem, Özel Gereksinimli Çocuk, Kaynaştırma Eğitimi, Kaynaştırma Uygulaması, Kaynaştırma Ortamı

Abstract

The aim of this study to examine the postgraduate theses about inclusion in preschool period in Turkey. In this descriptive study, general screening model was used. In this research, 25 full-text postgraduate theses archived by Council of Higher Education (YÖK), Department of Publication and Documentation were involved. The theses within the scope of research were analyzed with document analysis technique. Postgraduate theses consist of 23 master's theses and 2 doctoral dissertations. Also, it is seen that there is an increase in the number of postgraduate theses beginning from 2005 and the number of researches reached its maximum in 2010. It is identified that postgraduate theses included in this study consisted of 19 quantitative, 4 qualitative and 2 mixed method study. Based on the analysis of postgraduate theses designed with quantitative method, it attracted attention that while descriptive research method was used at most, experimental research design was used less. It is identified that "views and attitudes towards inclusion", "the children with and without special needs present at inclusive environment", "the effectiveness of inclusive education programs", "evaluation of teachers in inclusion practices and inclusive environment" are the research topics discussed in the postgraduate theses. According to the results of this study, it is found that the research examined mostly the views and attitudes towards inclusion; based on the examination of children with and without special needs at inclusive environment, social and emotional development was the most focused developmental area; education programs developed and implemented about inclusion were effective; based on the evaluation of teachers in practice and inclusive environment, teachers did not have enough knowledge about inclusion and inclusive environments were physically insufficient.

Keywords: Preschool Period, Children With Special Needs, Inclusive Education, Inclusive Practices, Inclusive Environment

GİRİŞ

Okul öncesi dönem, gelişimin hızlı olması ve bu dönem çocuklarının gelişimini desteklemek amacıyla sağlanan eğitimin çocuğun ilerideki yaşamını etkileyecek olması nedeniyle yaşamın kritik dönemlerinden biridir (Oktay, 2000). Çocuklara erken yaşlarda sağlanan eğitimler ile elde edilen temel bilgi, beceri ve alışkanlıklar çocuğun daha sonraki öğrenim yaşamı ile birlikte sosyal ve duygusal yaşamını da biçimlendirmektedir (Arı, 2005). Eğitimde fırsat eşitliği ilkesi doğrultusunda okul öncesi dönemde sağlanan eğitim, normal gelişim gösteren çocukların yanı sıra özel gereksinimli çocuklar için de önemlidir.

Milli Eğitim Bakanlığı Temel Eğitim Genel Müdürlüğü tarafından hazırlanan okul öncesi eğitim programının temel özelliklerinde, özel gereksinimli çocuklara yönelik uyarılama çalışmalarının yapılması gerektiği vurgulanmaktadır (MEB, 2013). Dolayısıyla okul öncesi dönemde, özel gereksinimli çocukların belirlenmesi ve uygun olan eğitim ortamına yönlendirilmesi gerekmektedir (Batu, 2012).

Her çocuğun benzer özelliklerinin yanı sıra kendine özgü farklı özellikleri bulunmaktadır. Gelişim özellikleri bakımından akranlarından beklenen düzeyde anlamlı olarak farklılık gösteren çocuklar özel gereksinimli olarak nitelendirilmektedir (Kargın,

2004). Özel gereksinim, hem bireysel özellikler ile eğitim açısından yetersizlik gösteren hem de üstün performans gösteren çocukları işaret etmektedir (Akçamete, 2012). 2006 yılında yürürlüğe girmiş olan Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliği’nde, özel gereksinimli çocukların en az kısıtlayıcı eğitim ortamı ilkesine göre eğitim almaları gerektiği belirtilmektedir (MEB, 2012). Eripek (2005) en az kısıtlayıcı eğitim ortamını, özel gereksinimli çocuğun ailesi ve akranlarıyla en fazla birlikte olabileceği eğitim ortamı olarak tanımlamıştır. Özel gereksinimli çocuğun, en az kısıtlanmış ortamda en üst düzeyde başarı göstermesi, kaynaştırma eğitimi ile mümkün olmaktadır (Sucuoğlu & Kargın, 2006).

Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliği’ne göre kaynaştırma yoluyla eğitim; “özel eğitime ihtiyacı olan bireylerin eğitimlerini, destek eğitim hizmetleri de sağlanarak yetersizliği olmayan akranları ile birlikte resmî ve özel; okulöncesi, ilköğretim, orta öğretim ve yaygın eğitim kurumlarında sürdürmeleri esasına dayanan özel eğitim uygulamaları” olarak ifade edilmektedir (MEB, 2012). Bir başka ifade ile kaynaştırma eğitimi özel gereksinimli çocuklar ve normal gelişim gösteren çocukların aynı ortamda eğitim ve öğretime dâhil edilmeleri ve olumlu ilişkiler kurmalarını kolaylaştırıcı ortamın sağlanması olarak tanımlanmaktadır (Batu & Kırcaali-İftar, 2005; Aral & Gürsoy, 2009). Kaynaştırma eğitimi, özel gereksinimli çocukların gereksiniminin türü ve derecesine bağlı olarak, genel eğitim sınıflarında, kendisine ve sınıf öğretmenine destek hizmetler sağlanmak suretiyle normal gelişim gösteren akranlarıyla eğitsel ve sosyal yönden bütünleştirilmesi sürecidir (OECD, 1995; Sucuoğlu & Kargın, 2006; Wolfe & Hall, 2003). Kaynaştırma eğitimi düzenli okul sistemi içinde tüm çocuklar için anlamlı öğrenme fırsatları sağlamaktadır. Kaynaştırma eğitimi ile özel gereksinimli olan çocuklar normal gelişim gösteren çocuklarla yaşa uygun sınıflarda eğitim görmekte ve ihtiyacı

olan bireysel desteği almaktadır (UNICEF, 2013). Dolayısıyla kaynaştırma eğitimi, özel gereksinimli çocukların en az kısıtlayıcı eğitim ortamında normal gelişim gösteren akranlarıyla bütünleştirilmesi gerekliliğini vurgulamaktadır (Bütün Ayhan & Babacan, 2016).

Özel gereksinimli çocukların okul öncesi dönemden başlayarak normal gelişim gösteren çocuklar ile bir arada eğitim almasının, bu çocukların topluma uyumunu kolaylaştırması, temel iletişim becerilerini kazanması ve gelişiminin desteklenmesi açısından önemli olduğu ifade edilmektedir (Aral, 2011; Huang & Diamond, 2009; Metin, 1997). Bilir ve Bal (1992), araştırmalarında ileri derecede işitme engeline sahip çocukların kaynaştırma ortamında oyun ve iletişim davranışlarını incelemiş ve işitme engelli çocukların normal gelişim gösteren çocuklarla iletişimde bir artış meydana geldiğini tespit etmiştir. Ayrıca araştırmada, işitme engelli çocukların bireysel oyunlarında azalma meydana gelirken, normal gelişim gösteren çocuklarla birlikte oyunlarında artış olduğu tespit edilmiştir. Holahan (2000) tarafından yapılan araştırmada, okul öncesi dönemde kaynaştırma eğitiminden yararlanan özel gereksinimli çocukların sosyal gelişimlerinin olumlu yönde etkilendiği sonucuna ulaşılmıştır. Brennan (2005), okul öncesi dönemde kaynaştırmanın davranışsal ve sosyal etkilerini incelediği araştırmasında, normal gelişim gösteren çocukların sergilediği davranışların özel gereksinimli çocuklar için model oluşturduğunu belirlemiştir.

Kaynaştırma eğitiminin etkililiği, kaynaştırma eğitimine yönelik özel gereksinimi olan ve olmayan çocukların, öğretmenlerin ve ebeveynlerin tutumları, var olan durumun ve gereksinimlerin belirlenmesi, yaşanan sorunların ve eksikliklerin giderilmesi, kaynaştırma eğitiminin geliştirilmesi açısından yapılan lisansüstü tezlerin önemli katkısı bulunmaktadır. Gelişimin çok yönlü ve hızlı olduğu, kalıcı kazanımların elde edildiği okul öncesi dönemde kaynaştırma eğitimi ile ilgili

yapılan lisansüstü tezlerin incelenmesi; bu alandaki var olan durumu, gereksinimleri ve gelişmeleri ortaya koyması açısından önemlidir. Bu noktadan hareketle araştırmada, Türkiye’de okul öncesi dönemde kaynaştırma konusunda yapılan lisansüstü tezlerin incelenmesi amaçlanmaktadır.

YÖNTEM

Bu araştırma; Türkiye’de okul öncesi dönemde kaynaştırma konusunda yapılan lisansüstü tezlerin incelendiği tarama mode-

linde betimsel bir araştırmadır (Büyüköztürk vd. 2009).

Araştırmada yer alan lisansüstü tezlerin evrenini, YÖK Yayın Dokümantasyon Daire Başkanlığı tarafından 2000-2015 yılları arasında arşivlenen lisansüstü tezler oluşturmaktadır. Ancak bazı çalışmaların yayınlanmasının kısıtlı olması ve bazı çalışmaların da tam metninin araştırmada yararlanılan veri tabanında bulunmaması nedeniyle, ulaşılabilen yirmi beş lisansüstü tez araştırmaya dâhil edilmiştir.

Tablo 1. Lisansüstü Tezlerin Yıllara Göre Dağılımı

Yıl	f	%
2000	1	4,0
2005	2	8,0
2006	2	8,0
2007	2	8,0
2009	2	8,0
2010	5	20,0
2011	3	12,0
2013	2	8,0
2014	3	12,0
2015	3	12,0
Toplam	25	100

Tablo 1 incelendiğinde, Türkiye’de okul öncesi dönemde kaynaştırma konusunda yapılan lisansüstü tezlerin 2000 ve 2015 yılları arasında ait olduğu belirlenmiştir. 2001, 2002, 2003, 2004, 2008, 2012 yıllarında araştırma

kapsamına giren herhangi bir lisansüstü tez bulunmamaktadır. Lisansüstü tezlerde 2005 yılından itibaren artış olduğu ve çalışmaların 2010 yılında en fazla sayıya (% 20,0) ulaştığı görülmektedir.

Tablo 2. Lisansüstü Tezlerin Üniversitelere ve Türlerine Göre Dağılımı

Üniversite	Y. Lisans	Doktora	%
	f	f	
Abant İzzet Baysal Üniversitesi	1	-	4,0
Akdeniz Üniversitesi	1	-	4,0
Anadolu Üniversitesi	2	1	12,0
Ankara Üniversitesi	1	1	8,0
Çukurova Üniversitesi	1	-	4,0
Dokuz Eylül Üniversitesi	2	-	8,0
Erciyes Üniversitesi	1	-	4,0
Gazi Üniversitesi	4	-	16,0
Hacettepe Üniversitesi	1	-	4,0
Kütahya Üniversitesi	1	-	4,0
Marmara Üniversitesi	1	-	4,0
Mehmet Akif Üniversitesi	4	-	16,0
Okan Üniversitesi	1	-	4,0
Selçuk Üniversitesi	1	-	4,0
Trakya Üniversitesi	1	-	4,0
Toplam	23	2	100

Tablo 2 incelendiğinde, lisansüstü tezlerin toplamda on beş üniversitede yürütülmüş olduğu tespit edilmiştir. Lisansüstü tezlerin yapıldıkları üniversitelerin dağılımında, dört araştırma (% 16,0) ile Gazi Üniversitesi ve Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi ilk sırada

yer almaktadır. Lisansüstü tezlerden yalnızca ikisinin doktora düzeyinde olduğu ve Anadolu Üniversitesi ile Ankara Üniversitesi’nde yapıldığı belirlenmiştir. Okul öncesi dönemde kaynaştırmayı konu alan doktora tezlerinin sayısının az olması dikkat çekmektedir.

Tablo 3. Lisansüstü Tezlerin Desenlerine Göre Dağılımı

Desen	f	%
Betimsel	14	56,0
Nicel		
Deneysel	4	16,0
Araştırma		
Betimsel-Deneysel	1	4,0
Nitel	4	16,0
Karma	2	8,0
Toplam	25	100

Tablo 3 incelendiğinde, araştırmaya dâhil edilen lisansüstü tezlerden on dokuzu nicel (% 76), dördü nitel (% 16) ve ikisinin hem nicel hem de nitel (%8) olduğu belirlenmiştir. Nicel desenin kullanıldığı lisansüstü tezlerde, en fazla betimsel yöntemin kullanıldığı dikkati çekerken, deneysel yöntem ile yapılan çalışmaların daha az sayıda olduğu görülmüştür.

Verilerin Toplanması ve Değerlendirilmesi

Araştırmada veri toplama yöntemi olarak, kaynakları bulma, inceleme, not alma ve değerlendirme işlemlerini kapsayan doküman inceleme yöntemi kullanılmıştır (Ekiz, 2003). Doküman analizinin birinci aşamasında, araştırmanın amacına yönelik kaynaklara ulaşmak için alanyazın taranmıştır. Alanyazın taraması yapılırken, veri tabanında (<http://tez2.yok.gov.tr>) “kaynaştırma eğitimi”, “kaynaştırma uygulaması”, “kaynaştırma ortamı” anahtar kelime olarak kullanılmıştır. Bu doğrultuda bilgisine ulaşılabilen lisansüstü tezler araştırma kapsamına dâhil edilmiştir. İkinci aşamada ise bilgisayar ortamında bir araya getirilen lisansüstü tezler, içeriğinde ele aldığı konuya göre sınıflandırılarak çözümlenmiştir. Verilerin çözümlenmesinin son aşaması olarak, araştırma sonucunda elde edilen bulgulara ve bulguların yorumlanması

sürecine yer verilmiştir.

BULGULAR VE YORUMLAR

Bu araştırma, Türkiye’de okul öncesi dönemde kaynaştırma konusunda yapılan lisansüstü tezleri incelemek amacıyla yürütülmüştür. Araştırma kapsamında ele alınan ilgili lisansüstü tezler ele aldığı konulara göre; “Kaynaştırmaya yönelik görüş ve tutumlar”, “Kaynaştırma ortamında bulunan özel gereksinimi olan ve olmayan çocuklar”, “Kaynaştırma eğitim programlarının etkililiği”, “Kaynaştırma uygulamalarında öğretmenlerin değerlendirilmesi ve kaynaştırma ortamı” başlıkları doğrultusunda incelenmiştir.

• Kaynaştırmaya yönelik görüş ve tutumlar

Kaynaştırmaya yönelik görüş ve tutumların incelendiği bu bölümde, on beş yüksek lisans tezinin ulaşılmıştır. Araştırmalardan üç tanesi nitel; ikisi deneysel, dokuzu betimsel olmak üzere on bir tanesi nicel; bir tanesi ise karma desen olarak düzenlenmiştir. Kaynaştırmaya yönelik görüş ve tutumların, okul öncesi öğretmenleri/okul öncesi öğretmen adayları ve aileler ile gerçekleştirildiği belirlenmiştir.

Okul öncesi öğretmenlerinin kaynaştırmaya yönelik görüş ve tutumlarının incelendiği araştırmalarda, kaynaştırma konu-

sunda eğitim almış olma, mesleki kıdem, kaynaştırma eğitimi uygulamalarındaki tecrübe değişkenlerinin öğretmen tutumlarını etkilediği (Özbaba, 2000; Zağlı, 2010) sonucuna ulaşıldığı gibi, bu değişkenlerin öğretmen tutumlarını etkilemediği sonucuna da ulaşılmıştır (Çulhaoğlu İmrak, 2009). Ayrıca Zağlı (2010), okul öncesi öğretmenlerinin özel gereksinimi olan çocuklar için genel tutumları arttıkça kaynaştırma eğitimine ilişkin tutumlarının da arttığını belirlemiştir. Demir (2014) tarafından yapılan araştırmada, öğretmenlerin kaynaştırma uygulamalarındaki tecrübelerinin kaynaştırmaya ilişkin görüşlerini etkilemediği bulunurken; Okyay (2006) tarafından yapılan araştırmada ise kaynaştırma eğitimi yapan öğretmenlerin yapmayanlara göre daha olumlu görüşler belirttikleri bulunmuştur. Farklı araştırmalarda ise, okul öncesi öğretmenlerinin kaynaştırma uygulamalarında kendilerini kısmen yeterli hissettikleri (Yavuz, 2005), özel gereksinimli çocuklar hakkında yeterli bilgiye sahip olmadıkları (Bozarlan Malkoç, 2010; Gök, 2009) tespit edilmiştir. Okul öncesi öğretmenlerin özel gereksinimli çocukların kaynaştırılmasına ilişkin görüşlerinin olumlu olmasının (Kılıç, 2011; Özdemir, 2010) yanı sıra olumsuz olduğu (Orhan, 2010) araştırmalara da rastlanmıştır. Okul öncesi öğretmenleri ile okul öncesi öğretmen adaylarının kaynaştırmaya ilişkin görüşlerinin karşılaştırıldığı bir araştırmada ise, görüşler arasında anlamlı bir farklılık olmadığı ve katılımcıların özel gereksinimli çocukların kaynaştırılmasına ilişkin görüşlerinin kararsız olduğu tespit edilmiştir (Dalğar, 2011). Sam-sunlu (2015) tarafından öğretmen adayları ile yapılan araştırmada ise, kaynaştırmaya yönelik alınan eğitimin ve bilgilendirmenin öğretmen adaylarının kaynaştırmaya ilişkin görüşlerini olumlu yönde etkilediği belirlenmiştir.

Ailelerin kaynaştırmaya yönelik görüş ve tutumlarının incelendiği araştırmalarda ise, ebeveyn tutumlarının özel gereksinimli çocuk sahibi olma, kaynaştırma eğitimi sakıncalı bulma, özel gereksinimli çocuktan

rahatsız olma ve kaynaştırma eğitiminin süresi ve uygulamada yer alan engel türleri tarafından etkilendiği sonucuna varılmıştır (Çulhaoğlu İmrak, 2009; Özbaba, 2000). Tuş (2011) tarafından anneler ile yapılan bir araştırmada ise, çocukların kaynaştırma eğitimine başlarken bilgilendirilmeye ve sosyal desteğe ihtiyaç duydukları ve kaynaştırma eğitiminden olumlu yönde etkilendikleri belirlenmiştir. Konuk (2005) tarafından kaynaştırma programlarının uygulandığı anaokulu ve anasınıflarındaki çocukların ailelerinin okul öncesi eğitim kurumu seçimini etkileyen etmenleri belirlemek amacıyla yapılan araştırmada, ailelerin görüşleri arasında açık hava oyun alanlarına göre kurum seçiminde bir farklılık olmadığı; engelli çocuğa sahip ailelerin, normal çocuğa sahip ailelere göre okul öncesi eğitim kurumu seçiminde daha çok dikkat ettikleri sonucu ortaya çıkmıştır.

Okul öncesi dönemde kaynaştırmaya yönelik görüş ve tutumların genellikle, okul öncesi öğretmenleri ile gerçekleştirildiği görülmektedir. Metin (2013), Türkiye’de okul öncesinde kaynaştırmaya ilişkin yapılan çalışmaların tematik dağılımlarını incelediği çalışmada; en fazla incelenen konunun öğretmen, ardından aileler ile ilgili görüş, tutum, bilgi, bakış açısı çalışmaları olduğunu tespit etmiştir. Okul öncesi dönemde özel gereksinimi olan ve olmayan çocuklar açısından kaynaştırma eğitiminin etkili bir şekilde gerçekleştirilmesinde öğretmenlerin ve ailelerin tutum ve görüşleri önemlidir (Dikici Sığırtmaç vd. 2011; Öncül, 2014). Bu açıdan okul öncesi dönemde kaynaştırma konusunda yapılan lisansüstü tez çalışmalarının çoğunlukla tutum ve görüşleri belirlemeye yönelik olarak yapıldığı söylenebilir. Öğretmenlerin ve ailelerin tutum ve görüşlerinin kaynaştırma eğitiminde etkili olduğu göz önünde bulundurulduğunda; bu alanda araştırmaların yapılması, var olan durumun belirlenmesi ve geliştirilmesi, gereksinimleri ve gelişmeleri ortaya koyması açısından önemli olabilir.

• **Kaynaştırma ortamında bulunan özel gereksinimi olan ve olmayan çocuklar**

Kaynaştırma ortamında bulunan özel gereksinimi olan ve olmayan çocukların incelendiği bu bölümde, altı yüksek lisans tezi ile bir doktora tezine ulaşılmıştır. Araştırmalardan ikisi deneysel, dördü betimsel olmak üzere altı tanesi nicel; bir tanesi ise karma desen olarak düzenlenmiştir. Kaynaştırma ortamında bulunan özel gereksinimi olan ve olmayan çocuklar gelişim özellikleri doğrultusunda incelenmiştir. İncelenen lisansüstü tezlerde, sosyal-duygusal gelişim üzerine odaklandığı dikkati çekmektedir. Yalnızca bir lisansüstü tezin tüm gelişim alanları üzerine yapıldığı belirlenmiştir.

Özaydın (2006), arkadaşlık becerilerini geliştirme programının özel gereksinimi olan ve olmayan çocuklarının sosyal etkileşimlerine etkisini incelediği araştırmasında, programın sosyal etkileşimi etkilediği sonucuna ulaşmıştır. Çulhaoğlu İmrak (2009) özel gereksinimi olan ve olmayan çocuklarda akran ilişkilerini incelediği araştırmasında, kaynaştırma eğitiminde olumlu sosyal iletişim davranışlarının olumsuz sosyal iletişim davranışlarından daha fazla olduğunu ayrıca öğretmen yaklaşımının akran ilişkilerinde etkili olduğunu ifade etmiştir. Orhan (2010), özel gereksinimi olan ve olmayan çocukların sosyal beceri ve problem davranışlarını belirlemeye yönelik yaptığı araştırmasında, sosyal beceri ve problem davranışlar açısından anlamlı bir ilişki olduğu belirlemiştir. Demirkaya (2013), anasınıflarında özel gereksinimi olan ve olmayan çocuklar ile öğretmenleri arasındaki ilişkiyi incelediği araştırmasında, özel gereksinimli olan ve olmayan çocukların öğretmenleri ile ilişkilerinde farklılıklar olduğunu, özel gereksinimi olan çocukların öğretmenleri ile daha fazla çatışmalı ve daha az yakın ilişki yaşadıkları belirlemiştir. Yoşumaz (2013), normal gelişim gösteren ve zihinsel engelli çocukların problem davranışlarını incelediği araştırmasında, normal gelişim gösteren çocukların özel gereksinimi olan çocuklardan daha fazla problem davranış

sergilediklerini ortaya koymuştur. Yüce (2015) tarafından yapılan araştırmada ise, özel gereksinimi olan ve olmayan çocukların akran ilişkileri ve akran şiddetine maruz kalma düzeyleri incelenmiştir. Araştırma sonucunda, çocukların akran ilişkilerinden yardımı amaçlayan sosyal davranış geliştirme, akranlara karşı korkulu kaygılı olma, asosyal davranış geliştirme, akranları tarafından dışlanma ve aşırı hareketlilik arasında anlamlı bir ilişki bulunmuş; saldırganlık ve akran şiddetine maruz kalma düzeyleri arasında ise anlamlı bir ilişki bulunmamıştır. Duman Sever (2007) yaptığı araştırmada, kaynaştırmaya yönelik öğretmen destek programının okul öncesi dönemdeki çocukların gelişim düzeylerini etkisini incelemiş; özel gereksinimi olan ve olmayan çocukların tüm gelişim alanlarını desteklediği belirlenmiştir.

Araştırma kapsamında incelenen lisansüstü tezlerden dördünün, özel gereksinimli olan ve olmayan çocukların sosyal becerilerini belirlemek ve geliştirmek amacıyla yapıldığı, yalnızca birinin çocukların tüm gelişim alanlarına odaklandığı, diğer gelişim alanları ile ilgili olarak yapılan araştırmaların yetersiz olduğu görülmektedir. Kaynaştırma eğitimi, özel gereksinimli olan ve olmayan çocukların aynı eğitim ortamında birlikte eğitim ve öğretim görmelerini gerektirmektedir (Bütün Ayhan & Babacan, 2016). Özel gereksinimli çocukların, özel gereksinimi olmayan çocuklara göre daha fazla sosyal duygusal problemler yaşadığı (Aral & Gürsoy, 2009; Sucuoğlu & Özokçu, 2005), davranış problemleri nedeniyle akranları tarafından kabul görmediği (Çolak vd. 2013), sosyal becerilerdeki yetersizliğinin akademik becerileri ve diğer gelişim alanlarını olumsuz etkilediği (Sucuoğlu & Özokçu, 2005) bilinmektedir. Özel gereksinimli çocukların, sağlıklı sosyal ilişki kurabilmeleri için eğitsel açıdan desteğe gereksinim duymaları nedeniyle, bu alanda yapılan araştırmaların çocukların sosyal duygusal gelişimini ortaya koymasından dolayı önemli olduğu söylenebilir. Ancak gelişimin bir bütün olduğu düşünüldüğünde, okul ön-

cesi dönemde özel gereksinimli çocuklara kaynaştırma eğitimi ile sosyal becerilerin yanı sıra tüm gelişim alanlarındaki becerilere temel oluşturan becerilerin kazandırılması gerekmektedir (Öncül, 2014). Araştırmalarda, özel gereksinimli çocuklar için okul öncesi dönemde önemli olduğu düşünülen farklı becerilerin öğretimine odaklanılması, alandaki uzmanlara ve ailelere beceri öğretimi konusunda yol gösterici olabilmektedir (Gül & Diken, 2009). Okul öncesi dönem, gelişimin hızlı ve kalıcı olması aynı zamanda daha sonraki öğrenim yaşamına temel oluşturmasına rağmen, özel gereksinimli çocukların tüm gelişim alanlarını destekleyen araştırmaların yetersiz olduğu ve bu konuda daha fazla araştırma yapılması gerektiği söylenebilir.

• Kaynaştırma eğitim programlarının etkililiği

Kaynaştırma eğitim programlarının etkililiğinin incelendiği bu bölümde, bir yüksek lisans tezi ile iki doktora tezine ulaşılmıştır. İki araştırmanın deneysel, bir araştırmanın ise hem betimsel hem deneysel olmak üzere nicel desen şeklinde düzenlenmiştir. Kaynaştırma eğitim programlarının etkililiği çocukların gelişim özellikleri ile akademik becerileri doğrultusunda incelenmiştir. İncelenen lisansüstü tezlerde, arkadaşlık becerilerini geliştirme programı (Özaydın, 2006), kaynaştırmaya hazırlık etkinlikleri (Odluyurt, 2007) ile kaynaştırmaya yönelik öğretmen destek programı (Duman Sever, 2007) uygulanmıştır. Araştırma sonuçlarında uygulanan programların etkili olduğu bulunmuştur.

Araştırma sonuçlarına göre, hem özel gereksinimli olan ve olmayan çocuklara hem de öğretmenlere yönelik eğitim programları ile ilgili lisansüstü tezlerin yetersiz olduğu, aile katılımı ve eğitimi ile ilgili herhangi bir araştırmanın olmadığı görülmektedir. Özel gereksinimli çocukların bilgi, beceri ve davranışları kazanmaları sistematik bir öğretim sürecinden geçmeleriyle mümkün olmaktadır (Öncül, 2014). Kargın (2004) kaynaştırma eğitiminin özel gereksinimi olan çocuğun akran-

larıyla yalnızca aynı sınıf ortamında birlikte eğitim görmeleri demek olmadığını, özel gereksinimli çocukların eğitimlerinin bireysel eğitim programı ve özel eğitim desteği ile birlikte sürdürülmesi gerektiğini ifade etmektedir. Kaynaştırma uygulamalarına yönelik geliştirilen eğitim programlarının çocukların gelişimlerini desteklediği görülmektedir. Bu açıdan kaynaştırma eğitimi kapsamında özel gereksinimi olan ve olmayan çocuklara yönelik eğitim programları geliştirmeyi amaçlayan lisansüstü tezlerin daha fazla yapılmasının, kaynaştırma eğitiminin etkililiği açısından önemli olduğu söylenebilir. Ayrıca yapılacak lisansüstü tezlerde, kaynaştırma uygulamalarına yönelik aile katılımı ve aile eğitimi ile ilgili programlarının geliştirilmesi ve uygulanmasına; öğretmenlerin ve ailelerin kullanabileceği eğitim programlarının hazırlanmasına yönelik araştırmalara da yer verilebilir.

• Kaynaştırma uygulamalarında öğretmenlerin değerlendirilmesi ve kaynaştırma ortamı

Kaynaştırma uygulamalarında öğretmenler ve kaynaştırma ortamının değerlendirildiği bu bölümde, dört yüksek lisans tezi ulaşılmıştır. Araştırmalardan iki tanesi betimsel olmak üzere nicel; bir tanesi nitel; bir tanesi ise karma desen olarak düzenlenmiştir. Araştırmalarda; öğretmenlerin empatik eğilim (Özmen, 2010), iş doyumu (Koyutürk, 2014) ile tükenmişlik düzeyleri (Koyutürk, 2014; Özmen, 2010), kaynaştırma ortamı ve uygulamalarının (Çerezci, 2015; Yılmaz, 2014) değerlendirilmesi konularına yer verildiği görülmektedir. Özmen (2010), sınıfında özel gereksinimli çocuk olan ve olmayan öğretmenlerin empatik becerileri ve tükenmişlik düzeyleri arasında anlamlı bir ilişki olmadığını; Koyutürk (2014), öğretmenlerin iş doyumu ile tükenme, duyarsızlaşma ve kişisel başarısızlıkları arasında anlamlı bir ilişki olduğunu bulmuştur. Kaynaştırma ortamını değerlendirmeyi amaçlayan araştırmalarda Yılmaz (2014), kaynaştırma uygulamalarındaki sınıf ortamının fiziksel açıdan yetersiz olduğunu;

Çerezci (2015), öğretmenlerin ve okul yöneticilerinin kaynaştırma ortamının fiziksel düzenlenmesinde yetersiz olduklarını tespit etmiştir.

Okul öncesi dönemde kaynaştırma eğitimini başarıya ulaştıran faktörlerin en önemlilerinden birinin öğretmen olduğu ifade edilmektedir (Şahbaz & Kalay, 2010). Okul öncesi öğretmenlerinin kaynaştırma programına yönelik gereksinimlerinin belirlenmesi amacı ile yapılan bir araştırmada; öğretim öncesi hazırlık aşamasında, bireyselleştirilmiş eğitim programı hazırlamada, öğretim sırasında ve değerlendirme aşamasında gereksinimlerinin olduğu belirlenmiştir (Eldeniz Çetin & Çamlıbel Çakmak, 2016). Dolayısıyla okul öncesi öğretmenlerinin kaynaştırma uygulamalarındaki gereksinimlerinin göz önünde bulundurulması ve değerlendirilmesi, eğitimin etkililiğini artırmak açısından önemlidir. Kaynaştırma eğitimi uygulayan öğretmenlerin yaşadığı sorunlar ile nedenlerinin araştırılmasına yönelik lisansüstü tezlerin yapılması, öğretmenlere sağlanacak destek hizmetlerin belirlenerek kaynaştırma eğitiminin başarısı artırılabilir. Kaynaştırma uygulamalarında fiziksel ortamın özel gereksinimli olan ve olmayan çocuklar için uygun ve çekici hale getirilmesi, çocukların gereksinimlerini karşılayacak şekilde düzenlenmesi öğrenmeyi kolaylaştırmakta ve kaynaştırma başarısını artırmaktadır (Dikici Sığırtmaç & Deretarla Gül, 2010; Gül & Diken, 2009). Ancak araştırma sonuçlarına göre kaynaştırma ortamı fiziksel açıdan yetersiz bulunmuştur. Yapılan araştırmalar ile kaynaştırma uygulamalarında fiziksel ortamın ve öğretmenlerin yeterliliklerinin değerlendirilmesi, var olan durumun belirlenmesi kaynaştırma eğitiminin geliştirilerek daha etkili olması açısından önemli olabilir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Türkiye’de okul öncesi dönemde kaynaştırma konusunda yapılan lisansüstü tezlerin incelenmesi amacıyla yapılan bu araştırma, yüksek lisans ve doktora tezi olmak üzere

yirmi beş çalışma üzerinden yürütülmüştür. Lisansüstü tezlerin yapıldıkları yıllara göre dağılımları incelendiğinde, araştırmaların sayısında 2005 yılından itibaren artış olduğu ve 2010 yılında en fazla sayıya ulaştığı görülmektedir. Lisansüstü tezlerin türlerine göre dağılımlarına bakıldığında, konu ile ilgili yapılan yüksek lisans tezlerinin doktora tezlerine göre daha fazla olduğu dikkat çekmektedir. Lisansüstü tezlerin konularına göre dağılımları incelendiğinde ise en fazla çalışmanın kaynaştırmaya yönelik görüş ve tutumlar üzerine olduğu ve bu lisansüstü tezlerin genel olarak okul öncesi öğretmenleri ile yapıldığı görülmektedir. Kaynaştırma ortamında bulunan özel gereksinimi olan ve olmayan çocuklar ile ilgili lisansüstü tezlerin çoğunlukla sosyal-duygusal gelişim üzerine odaklandığı dikkati çekmektedir. İncelenen lisansüstü tezlerde, kaynaştırma eğitimi ile ilgili geliştirilen ve uygulanan eğitim programlarının etkili olduğu görülmektedir. Kaynaştırma uygulamalarında öğretmenler ve kaynaştırma ortamının değerlendirilmesine yönelik olarak yapılan lisansüstü tezlerde ise; öğretmenlerin kaynaştırma eğitimi ile ilgili yeterli bilgiye sahip olmadığı, kaynaştırma ortamının fiziksel açıdan yetersiz olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Araştırma sonucunda elde edilen bulgular doğrultusunda şu önerilerde bulunulabilir:

- Okul öncesi dönemde kaynaştırma eğitimi ile ilgili farklı konu ve boyutları ele alan özellikle doktora düzeyinde daha fazla araştırma yapılmalıdır.
- Kaynaştırma eğitimi uygulamaları ile ilgili görüş, tutum ve sorunlara ilişkin yapılacak lisansüstü tezlerde özel gereksinimli olan ve olmayan çocuklar ile ailelere daha fazla yer verilmelidir.
- Özel gereksinimli olan ve olmayan çocukların gelişimsel olarak incelenmesi ve karşılaştırılmasında sosyal duygusal gelişimin yanı sıra tüm gelişim alanları ve akademik becerilere yönelik araştırmalar planlanmalıdır.

• Kaynaştırma eğitiminde uygulanan eğitim programlarının etkililiği göz önünde bulundurularak çocukların gelişimlerini destekleyen eğitim programlarının hazırlanmasına ve uygulanmasına yönelik daha fazla araştırma yapılmalıdır. Yapılacak araştırmalarda aile eğitimi ve katılımına ilişkin programlar geliştirilerek, aile boyutu sürece dâhil edilmelidir.

KAYNAKÇA

- Akçamete, A. G. (2012). Genel Eğitim Okullarında Özel Gereksinimi Olan Çocuklar ve Özel Eğitim, (Editör: A. G. Akçamete) içinde, *Özel Gereksinimi Olan Çocuklar* (ss. 31-76), Ankara: Kök Yayıncılık.
- Aral, N. (2011). *Okul Öncesi Eğitimde Kaynaştırma*, İstanbul: Morpa Kültür Yayınları.
- Aral, N. & Gürsoy, F. (2009). *Özel Eğitim Gerektiren Çocuklar ve Özel Eğitime Giriş*, İstanbul: Morpa Kültür Yayınları.
- Arı, M. (2005). Erken Çocuklukta Gelişim ve Eğitimde Yeni Yaklaşımlar, (Editör: M. Sevinç) içinde, *Türkiye’de Erken Çocukluk Eğitimi ve Kalitenin Önemi* (ss. 31-35), İstanbul: Morpa Kültür Yayınları.
- Batu, E. S. (2012). Erken Çocukluk Eğitimi, (Editör: İ. H. Diken) içinde, *Erken Çocukluk Eğitiminde Kaynaştırma* (ss. 520-536), Ankara: Pegem Akademi.
- Batu, S. & Kırcaali-İftar, G. (2005). *Kaynaştırma*, Ankara: Kök Yayıncılık.
- Bilir, Ş. & Bal, S. (1992). Anaokuluna Devam Eden 5-7 Yaş Grubundaki İleri Derecede İşitme Özürlü Çocukların Entegrasyon Ortamındaki Oyun ve İletişim Davranışlarının İncelenmesi, *I. Ulusal Özel Eğitim Kongresi* (ss. 186-199), İstanbul: Ya-Pa Yayınları.
- Bozarslan Malkoç, B. (2010). *Eskişehir İlindeki Özel Anaokullarında Çalışan Eğitimcilerin Okulöncesi Dönemde Kaynaştırma ile İlgili Görüşleri*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Brennan, H. R. (2005). *Behavioral and Social Effects of Inclusion at the Preschool Level: Exploring an Integrated Early Childhood Classroom*. <http://files.eric.ed.gov/fulltext/ED490544.pdf> adresinden 22.07.2016 tarihinde erişildi.
- Bütün Ayhan, A. & Babacan, A. (2016). Okul Öncesi Öğretmenliği: Alan Bilgisi, (Editör: N. Aral, Ü. Deniz & A. Kan) içinde, *Kaynaştırma* (ss. 665-681). Ankara: Alan Bilgisi Yayınları.
- Büyüköztürk, Ş., Kılıç Çakmak, E., Akgün, Ö. E., Karadeniz, Ş. & Demirel, F. (2014). *Bilimsel Araştırma Yöntemleri*, Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- Çolak, A., Vuran, S. & Uzuner, Y. (2013). Kaynaştırma Uygulanan Bir İlköğretim Sınıfındaki Sosyal Yeterlik Özelliklerinin Betimlenmesi ve İyileştirilmesi Çalışmaları, *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi*, 14/2, 33-49.
- Çerezci, Ö. (2015). *Okul Öncesi Eğitim Kurumlarında Yapılan Kaynaştırma Eğitimi Uygulamalarının Kaynaştırma Kriterleri Açısından Değerlendirilmesi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara: Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Çulhaoğlu İmrak, H. (2009). *Okulöncesi Dönemde Kaynaştırma Eğitimine İlişkin Öğretmen ve Ebeveyn Tutumları ile Kaynaştırma Eğitimi Uygulanan Sınıflarda Akran İlişkilerinin İncelenmesi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Adana: Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Dalğar, G. (2011). *Okulöncesi Öğretmenlerinin ve Okulöncesi Öğretmen Adaylarının Kaynaştırmaya İlişkin Görüşlerinin Karşılaştırılması*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Burdur: Mehmet Akif Er-

- soy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Demir, M. (2014). *Okul Öncesi Dönemde Kaynaştırma Uygulamalarına İlişkin Öğretmen Görüşleri (Trabzon İli Örneği)*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: Okan Üniversitesi Sosyal Bilimler Üniversitesi.
- Demirkaya, P. N. (2013). Anasınıflarında özel gereksinimi olan ve olmayan öğrencilerin öğrenci-öğretmen ilişkisinin incelenmesi. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara: Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi.
- Dikici Sığırtmaç, A. & Deretarla Gül, E. (2010). *Okul Öncesinde Özel Eğitim*, Ankara: Kök Yayıncılık.
- Dikici Sığırtmaç, A., Hoş, G. & Abbak, B. S. (2011). Okul Öncesi Öğretmenlerinin Kaynaştırma Eğitiminde Yaşanan Sorunlara Yönelik Kullandıkları Çözüm Yolları ve Önerileri, *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 12/4, 205-223.
- Duman Sever, F. (2007). *Kaynaştırmaya Yönelik Öğretmen Destek Programının Okulöncesi Dönemdeki Çocukların Gelişim Düzeylerine Etkilerinin İncelenmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Ekiz, D. (2003). *Bilimsel Araştırma Yöntemleri*, İstanbul: Lisans Yayınları.
- Eldeniz Çetin, M. & Çamlıbel Çakmak, Ö. (2016). Okul Öncesi Öğretmenlerinin Kaynaştırmaya Yönelik Gereksinimlerinin Belirlenmesi, *The Journal of Academic Social Science Studies*, 43, 259-274.
- Eripek, S. (2005). Özel Eğitim, (Editör: S. Eripek) içinde, *Özel Gereksinimi Olan Çocuklar ve Özel Eğitim* (ss. 1-14), Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Gül, S. O. & Diken, İ. (2009). Erken Çocuklukta Özel Eğitime İlişkin Türkiye’de Gerçekleştirilmiş Lisansüstü Tez Çalışmalarının Gözden Geçirilmesi, *Uluslararası Erken Çocuklukta Özel Eğitim Dergisi*, 1/1, 47-78.
- Gök, G. (2009). *Okul Öncesi Eğitimi Öğretmenlerinin Kaynaştırma Eğitimine İlişkin Görüşleri ve Önerileri*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kayseri: Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Holahan, A. (2000). A Comparison of Developmental Gains for Preschool Children with Disabilities in Inclusive and Self Contained Classrooms, *Topics in Early Childhood Special Education*, 20/4, 224-235.
- Huang, H. H. & Diamond, K. E. (2009). Early Childhood Teachers Ideas about Including Children with Disabilities in Programmes Designed for Typically Developing Children, *International Journal of Disability, Development and Education*, 56/2, 169-182.
- Kargın, T. (2004). Kaynaştırma: Tanımı, Gelişimi ve İlkeleri, *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi*, 5/2, 1-13.
- Kılıç, A. F. (2011). *Okulöncesi Öğretmenlerinin Engelli Öğrencilerin Kaynaştırılmasına Yönelik Bilgilendirilmelerinin Kaynaştırmaya İlişkin Görüşlerinin Değişmesindeki Etkililiği*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Burdur: Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Konuk, R. (2005). *Anaokulu ve Anasınıfına Devam Eden Normal ve Entegre Eğitimi Alan Çocukların Ebeveynlerinin Okulöncesi Eğitim Kurumu Seçimlerini Etkileyen Etmenler*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Koyutürk, N. (2014). *Sınıfında Kaynaştırma Öğrencisi Olan ve Olmayan Okul Öncesi Öğretmenlerinin İş Doyumu ve Tükenmişlik Düzeylerinin Belirlenmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Burdur: Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- MEB (2012). *Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliği*.

- https://orgm.meb.gov.tr/meb_iys_dosya- lar/2012_10/10111226_ozel_egitim_hizmetleri_yonetmeligi_son.pdf adresinden 02.08.2016 tarihinde erişildi.
- MEB (2013). *Okul Öncesi Eğitimi Programı*. <http://tegm.meb.gov.tr/dosya/okuloncesi/ooproram.pdf> adresinden 02.08.2016 tarihinde erişildi.
- Metin, N. (1997). Okul Öncesi Dönemde Özürlü Çocuklar için Kaynaştırma Programları, *Özel Eğitim Dergisi*, 1/2, 34-36.
- Metin, Ş. (2013). Türkiye’de Okul Öncesinde Kaynaştırmaya İlişkin Yapılan Çalışmaların İncelenmesi, *Bayburt Üniversitesi Eğitim Fakültesi*, 8/1, 159-185.
- Odluyurt, S. (2007). *Okulöncesi Dönemde Gelişimsel Yetersizlik Gösteren Çocuklar için Gerekli Kaynaştırmaya Hazırlık Becerilerinin ve Bu Becerilerden Bazılarının Etkinlikler İçine Gömülen Eşzamanlı İpuçuyla Öğretiminin Etkilerinin Belirlenmesi*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- OECD (1995). *Integrating Students with Special Needs into Mainstream Schools*. <http://www.oecd.org/edu/school/previousworkoninclusiveeducation.htm> adresinden 29.07.2016 tarihinde erişildi.
- Oktay, A. (2000). *Yaşamın Sihirli Yılları: Okul Öncesi Dönem*, İstanbul: Epsilon Yayınları.
- Okyay, Ö. (2006). *Sınıfında Engelli Çocuk Bulunan ve Bulunmayan Okul Öncesi Öğretmenlerinin Kaynaştırmaya Yönelik Görüşlerinin Karşılaştırılması*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Orhan, M. (2010). *Okulöncesi Kaynaştırma Öğrencileriyle Normal Gelişim Gösteren Öğrencilerin Sosyal Beceri ve Problem Davranışlarının Düzeyi ile Öğretmenlerin Kaynaştırmaya İlişkin Görüşlerinin İncelenmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Öncül, N. (2014). Türkiye’de Erken Çocuklukta Özel Eğitim ile ilgili Yapılmış Makalelerin Gözden Geçirilmesi, *International Journal of Early Childhood Special Education*, 6/2, 247-284.
- Özaydın, L. (2006). *Arkadaşlık Becerilerini Geliştirme Programının Özel Gereksinimi Olan ve Olmayan Okul Öncesi Çocuklarının Sosyal Etkileşimlerine Etkisi*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara: Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Özbaba, N. (2000). *Okul Öncesi Eğitimcilerin ve Ailelerin Özel Eğitime Muhtaç Çocuklar ile Normal Çocukların Entegrasyonuna (Kaynaştırılmasına) Karşı Tutumları*. İstanbul: Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Özdemir, H. (2010). *Okul Öncesi Öğretmenlerinin Kaynaştırma Uygulamasına İlişkin Görüşlerinin İncelenmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Edirne: Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Özmen, E. (2010). *İzmir İlinde Kaynaştırma Öğrencileri ile Çalışan Okul Öncesi Öğretmenlerinin Empatik Eğilimleri ile Tükenmişlik Düzeyleri Arasındaki İlişkinin Belirlenmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Samsunlu, Ö. (2015). *Özel Eğitim Dersinde Yaratıcı Drama Yöntemi Kullanılmasının Öğretmen Adaylarının Kaynaştırma Eğitimine İlişkin Görüşlerine Etkisi ve Bu Yöntemin Uygulanabilirliğine İlişkin Öğretmen Adayı Görüşleri*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Antalya: Akdeniz Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Sucuoğlu, B. & Özokçu, O. (2005). *Kaynaştırma*

- ma Öğrencilerinin Sosyal Becerilerinin Değerlendirilmesi, *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi*, 6/1, 41-57.
- Sucuoğlu, B. & Kargın, T. (2006). *İlköğretimde Kaynaştırma Uygulamaları: Yaklaşımlar Yöntemler Teknikler*, İstanbul: Morpa Kültür Yayınları.
- Şahbaz, Ü. & Kalay, G. (2010). Okulöncesi Eğitimi Öğretmen Adaylarının Kaynaştırmaya İlişkin Görüşlerinin Belirlenmesi, *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 19, 116-135.
- Tuş, Ö. (2011). *Özel Gereksinimi Olan Öğrencilerin Okul Öncesi Eğitime Geçişte Karşılaştıkları Güçlüklerin Anne Görüşlerine göre Belirlenmesi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Bolu: Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- UNICEF (2013). *The State of the World's Children 2013: Children with Disabilities*. <https://www.unicef.org.uk/Document/Publication-pdfs/sowc-2013-children-with-disabilities.pdf> adresinden 29.07.2016 tarihinde erişildi.
- Wolfe, P. S. & Hall, T. E. (2003). Making Inclusion a Reality for Students with Severe Disabilities, *Teaching Exceptional Children*, 35, 56-61.
- Yavuz, C. (2005). *Okul Öncesi Eğitimde Kaynaştırma Eğitimi Uygulamalarının Değerlendirilmesi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara: Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Yılmaz, B. (2014). *Okul Öncesi Kaynaştırma Sınıflarının Kalitesinin Değerlendirilmesi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara: Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Yoşumaz, K. (2013). *Okul Öncesi Eğitim Kurumlarına Devam Eden (60-72 Ay) Zihinsel Engelli ve Normal Gelişim Gösteren Çocukların Problem Davranışlarının Çeşitli Değişkenlere göre Karşılaştırılması*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kütahya: Dumlupınar Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Yüce, G. (2015). *Okulöncesi Eğitime Devam Eden Özel Gereksinimli ve Normal Gelişim Gösteren Çocukların Akran İlişkileri ve Akran Şiddetine Maruz Kalma Düzeylerinin Belirlenmesi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Burdur: Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Zağlı, Ü. (2010). *Sakarya İlinde Görev Yapan Okul Öncesi Öğretmenlerin Zihinsel Engelli Çocukların Kaynaştırma Yoluyla Eğitimlerine İlişkin Tutumlarının İncelenmesi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara: Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.